

**Universitat de les
Illes Balears**

Títol: Polítiques socials i econòmiques a Europa des de la Segona Guerra Mundial

NOM AUTOR: Maria Teresa Lladó Moyà

DNI AUTOR: 43164820F

NOM TUTOR: Bernat Riutort Serra

Memòria del Treball de Final de Grau

Estudis de Grau de Filosofia

Paraules clau: capitalisme regulat, keynesianisme, Estat del benestar, capitalisme global,
neoliberalisme, ESA

de la
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2014-2015

Cas de no autoritzar l'accés públic al TFG, marqui la següent casella:

Índex

Introducció.....	2
Capitalisme regulat i keynesianisme	3
Crisi del capitalisme regulat	11
Capitalisme global i neoliberalisme	15
Alternatives al capitalisme global	24
Conclusions	27

Introducció

El següent Treball de Fi de Grau segueix la línia temàtica “Economia i democràcia” i tracta les polítiques socials i econòmiques promogudes a Europa Occidental des del final de la Segona Guerra Mundial fins a finals de mil·lenni. Seguint el fil històric i donada la interrelació de fenòmens econòmics, polítics i socials, s’inicia amb l’anàlisi del capitalisme regulat, la fórmula keynesiana i l’Estat del benestar, desenvolupat entre els anys cinquanta i els anys setanta. Tracta la crisi del capitalisme regulat a partir dels anys setanta fins als anys vuitanta. I conclou amb la presentació del capitalisme global i la fórmula i Estat neoliberal, estès a nivell mundial des dels anys vuitanta fins als nostres dies. Davant aquesta tendència imperant del neoliberalisme, es plantegen possibles alternatives per tal d’establir un nou paradigma econòmic i polític. Es té en compte, per tant, la importància dels agents econòmics, polítics i socials que impulsen les transformacions de l’Europa Occidental en el període de temps assenyalat.

A més, es fa referència i s’exposen temes secundaris que se segueixen de la línia principal del Treball i que cal tenir en compte, com: l’estat d’Europa acabada la Segona Guerra Mundial. Els pactes i tractats desenvolupats des del final de la Segona Guerra Mundial, en el capitalisme regulat amb l’objectiu d’arribar a un consens entre capital i treball per a fomentar el creixement econòmic i la plena ocupació i en el capitalisme global amb la pretensió de crear un marc institucional global mitjançant la formació d’organismes supranacionals regit pels interessos del lliure mercat i el capital financer. Els exemples de casos particulars d’Estats europeus per tal de reflectir certes qüestions abordades al llarg del Treball. La supremacia dels Estats Units a Occident i l’establiment de les seves pautes econòmiques com a model a seguir. La unificació d’Alemanya de l’Est i la seva adhesió, al igual que els països socialistes del Est, a la Unió Europea amb la caiguda de la Unió Soviètica als anys noranta. O la superació del Estat-Nació en l’era global, organització política universal que es venia mantenint finalitzada la Segona Guerra Mundial, entre altres aspectes.

Pel que fa a la bibliografia, les obres de Riutort permeten presentar el tema des d'una perspectiva econòmica i política acotada amb precisió. L'obra de Hobsbawm permet ampliar la qüestió des de la perspectiva social, sobretot en referència als drets individuals, democràtics i laborals, així com els moviments socials. I finalment, l'obra de Fontana permet abordar la matèria des de la perspectiva nord-americana, dominant des del final de la Segona Guerra Mundial.

Capitalisme regulat i keynesianisme

Acabada la Segona Guerra Mundial, el context a Europa és de derrota de l'extrema dreta i part de la dreta que s'ha avingut amb aquesta, del sorgiment d'una cultura democràtica-antifeixista, relacionada sobretot amb l'esquerra política i social oposada al totalitarisme del Eix, de reforçament dels moviments socials i democràtics i de fracàs de la pràctica del liberalisme econòmic, que els polítics i els propis empresaris occidentals veuen com a inviable després de la Segona Guerra Mundial, que és contradictòria amb la democràcia i es vincula a la Gran Depressió dels anys trenta de terribles conseqüències econòmiques, socials i polítiques. Davant la situació descrita, és pròxima la implantació de l'alternativa política econòmica per part dels governs coneguda com a keynesianisme.

Influeix també sobre el context europeu la sortida victoriosa de la Unió Soviètica de la Segona Guerra Mundial davant la forta ocupació militar del Tercer Reich, i el seu establiment com a model als països europeus. I el poder econòmic, militar, científic i cultural dels Estats Units, potència que es converteix en hegemònica a Occident després de la Segona Guerra Mundial. Des de l'òptica nord-americana, Europa es veu sumida en una alarmant situació al finalitzar la guerra. En paraules del secretari adjunt de Guerra, John J. McCloy, després d'un viatge a Europa l'abril de 1945, "a Europa central hi havia «un col·lapse total, econòmic, social i polític... d'una extensió mai vista en la història»" (Fontana 2011, 68).

Com apunta Hobsbawm, dels temps d'entreguerres i la Gran Depressió es forma una consciència entre les autoritats que serà cabdal en la presa de futures decisions. En primer lloc, no es pot tornar a repetir el desastre de la guerra, provocat majoritàriament per “la disrupció del sistema comercial i financer mundial i a la conseqüent fragmentació del món en economies nacionals o imperis amb vocació autàrquica” (Hobsbawm 2001, 274). En segon lloc, cal tenir en consideració la pèrdua de l'hegemonia de l'economia de Gran Bretanya i força de la lliura esterlina en el període d'entreguerres, que havia garantit fins aleshores l'estabilitat a escala global però que ja no pot assumir tal càrrega, de la que s'ocupa ara els Estats Units i el dòlar. En tercer lloc i com s'ha plantejat anteriorment, és inviable un mercat lliure sense restriccions, se necessita de la intervenció pública de l'economia ja que el fracàs del ideal de lliure mercat sense limitacions va donar lloc a la Gran Depressió. En quart i darrer lloc, s'ha de promoure la plena ocupació i acabar amb el retorn de l'atur, atenent a les demandes dels treballadors i mitjançant polítiques d'ocupació.

Per tant, l'ordre imperant en el món occidental és el capitalista, desenvolupat a partir d'ara en termes de intervenció estatal i pactes socials respecte el creixement econòmic capitalista, el creixement de la indústria i la redistribució entre classes socials, que garanteix les condicions d'acumulació del capital de la que els treballadors en reben part. Amb la reestructuració i reforma del capitalisme s'inicia la globalització i internacionalització de l'economia. En una primera època compresa entre els anys 1947 i 1970 s'impulsa el capitalisme regulat, que es pot entendre com una combinació entre socialdemocràcia i liberalisme econòmic. L'objectiu dels governs dels països europeus és la recuperació després del desastre de la Segona Guerra Mundial. “En aquest procés la centralitat de cada Estat, les seves polítiques econòmiques expansives i socials integradores, regulen els processos de creixement econòmic capitalista i pacifiquen els conflictes mitjançant dinàmiques convergents. L'estat exerceix de continent i regula la seva ESA. Aquesta és la raó d'anomenar-la capitalisme regulat” (Quesada 2008, 122). D'ara en endavant, estructura social d'acumulació s'utilitza en el sentit de les condicions, és a dir, el context social, polític, tecnològic, etc. que propicien l'acord entre capital i força de treball i, en

conseqüència, garanteixen els processos de reproducció ampliada del capital en la successió de cicles productius. Les formacions socials i polítiques democràtiques antifeixistes i del liberalisme social, la socialdemocràcia i els populismes de centre dreta configuren els representants sociopolítics de l'empresa progressista del capitalisme regulat.

Durant aquest període, es produeix un pacte social entre capitalistes i treballadors. És necessari apuntar que el col·lectiu treballador es troba representat majoritàriament per partits polítics de centreesquerra o esquerra. Els partits o sindicats d'ideologia comunista són apartats del pacte. L'objectiu comú tant del capital com de la força de treball passa per l'augment de la producció i industrialització, l'expansió del comerç internacional i de plena ocupació, per la qual cosa s'accepta la intervenció governamental de l'economia mixta. "El capital va acceptar la integració dels sindicats en el procés econòmic i polític i les pujades salarials en funció dels increments de productivitat. El treball va acceptar el control capitalista dels processos de producció i inversió, així com la lògica de la rendibilitat privada en la localització de la inversió i, relativament, en el comerç internacional" (Riutort 2001, 22).

Finalitzada la Segona Guerra Mundial doncs, en els antics Estats-nació i sota la tutela dels Estats Units, es promou el capitalisme en el marc d'Europa occidental, el que comporta el desenvolupament del Estat del benestar. Des del final de la Segona Guerra Mundial fins a meitat dels anys vuitanta es desenvolupa a Occident l'Estat del benestar, un Estat liberal, democràtic i social. A això se li ha d'afegir l'enfonsament de l'extrema dreta i el ressorgiment de les forces populars en el temps de la Segona Guerra Mundial, el que també facilita la consolidació dels Estats liberal-democràtics en els països de capitalisme avançat. "Aquesta peculiar convergència d'interessos en els països del capitalisme avançat entre el gran capital i el sector primari del treball i la situació política resultant de la segona Guerra Mundial, amb la consolidació de règims liberal-democràtics, va facilitar quelcom que mai havia ocorregut anteriorment en el capitalisme" (Riutort 2001, 27). És a dir, l'acomodació d'interessos del capitalista, així com el reconeixement del ciutadà com a agent de dret

polític i social i per tant, la continuïtat del sistema establert, gràcies al assentament del model keynesià entre capitalisme regulat i democràcia en els anys cinquanta, seixanta i setanta. Es produeix una confluència entre demanda de reconeixements de drets de propietat i drets polítics i socials que augmenten l'autonomia política de l'Estat i la pròpia autonomia política de l'Estat del capitalisme regulat per a impulsar dits drets.

Pel que fa a la gestió pública, en el marc del capitalisme regulat, els governs europeus són assessorats per economistes keynesians. En aquesta direcció, l'Estat intervé en l'economia mitjançant polítiques fiscals redistributives i polítiques monetàries que impulsin el creixement econòmic i la plena ocupació, a més de reduir les desigualtats econòmiques. Això garanteix i finança el procés d'acumulació i la pau social per al capitalista i la garantia de serveis socials per a tots els treballadors. Es tracta de, mitjançant les mesures presentades, fer créixer econòmicament els Estats-nació europeus per tal d'assolir l'estabilitat macroeconòmica. Estem davant una acomodació keynesiana que marca les pautes per al creixement en una economia capitalista de consum de masses, adquirides precisament pels treballadors, als qui se'ls assegura l'ocupació, la protecció i la pujada salarial.

Com bé s'ha dit, Estats Units obté la supremacia política i econòmica després de la Segona Guerra Mundial, de la que Europa Occidental en depèn en gran mesura. "S'ha de tenir sempre present que en 1950 els Estats Units posseïen per si sols al voltant del 60 per 100 de les existències de capital de tots els països capitalistes avançats, generaven al voltant del 60 per 100 de tota la producció dels mateixos, i fins i tot en el moment culminant de l'edat d'or (1970) seguien tenint més del 50 per 100 de les existències de capital de tots aquests països i quasi la meitat del seu producte total" (Hobsbawm 2001, 278). En aquest context, Estats Units supervisa i tutela l'economia dels Estats-nació europeus en el sistema capitalista garantint els drets de propietat, l'economia liberal, el comerç internacional i el sistema monetari internacional acordat a Bretton Woods l'any 1944, que postula el canvi fix de dòlar-or i el control de capitals pels Estats. Per tal d'assegurar l'estabilitat monetària, facilitar la inversió a nivell internacional i fer front a problemes de pagaments es

creen també institucions financeres internacionals com el Fons Monetari Internacional (FMI) i el Banc Mundial, ambdós l'any 1944 i l'Organització de les Nacions Unides (ONU) l'any 1945. L'economia capitalista mundial creix al voltant de la supremacia dels Estats Units. De la mateixa manera, intenta aturar l'amenaça comunista i garanteix el sistema vigent amb polítiques d'aliances militars com l'OTAN, l'Organització del Tractat del Atlàntic Nord.

Els Estats Units assumeixen un paper paternalista davant l'amenaça socialista. El socialisme, conjuntament amb la defensa dels drets humans, és concebut pels pobles europeus alliberats com una alternativa al capitalisme, sistema que, segons aquests, havia provocat el desastre des de la Gran Depressió a la Segona Guerra Mundial. La seva càrrega de responsabilitat es veu traduïda en un pla d'ajuda econòmica per als països d'Europa Occidental, a la vegada que tracta de frenar l'avanç dels partits comunistes i introduir en els mercats europeus productes nord-americans. El pla d'ajuda econòmica es realitza amb el govern de Truman, és aprovat pel Congrés dels Estats Units i firmat el 3 d'abril de 1948 sota el nom de *European Recovery Program* (ERP), conegut com a Pla Marshall. “L'important total de l'ajuda del ERP fou, de 1948 a 1951, d'uns 12.700 milions de dòlars— els països europeus n'havien demanat 22.000—, que es destinava a pagar importacions d'aliments (al voltant d'un terç del total), matèries primes i maquinària dels Estats Units, que havien de ser transportats a Europa en embarcacions nord-americanes” (Fontana 2011, 69). L'ajuda del Pla Marshall fou clau per tal d'agilitzar la transformació de l'Alemanya Occidental i en la modernització de països com Àustria i França. Igualment, es desenvolupa una campanya propagandística per a exaltar com a ideals de progrés i benestar l'estil de vida dels americans i el sistema de lliure mercat.

Tal i com apunta Fontana, la doctrina Truman se centra en destituir els comunistes dels governs europeus occidentals i apartar els socialistes. I, a la vegada, promoure la iniciativa d'instituir la Unió Europea, amb la voluntat d'incloure Alemanya en el bloc defensiu occidental, tasca que requereix de l'acceptació per part del països que foren envaïts per Hitler. Per a la seva administració, es crea l'Organització Europea per a la Cooperació, transformada en OCDE, Organització

per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmics, l'any 1961, i que assenta la base per a una política i coordinació a nivell internacional. A més, per al sorgiment de la Unió Europea també és essencial el projecte de Jean Monnet d'organitzar mitjançant institucions comunes la producció d'acer i carbó de l'Europa occidental, que es formalitza en el Pla Schumann l'any 1950 i en la creació de la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer l'any 1951, a la que s'acullen França, l'Alemanya Federal, Itàlia, Bèlgica, Holanda i Luxemburg. Aquesta mateixa comunitat signa el Tractat de Roma l'any 1957, creant la Comunitat Econòmica Europea, CEE, i així un marc de mercat comú, imposant duanes entre els Estats membres i el externs i abolint les internes. Amb idèntica finalitat, es crea la Política Agrària Comunitària l'any 1962.

En la dècada dels cinquanta, tal és la situació de benestar, seguretat i satisfacció que la pròpia societat dels països cada vegada més desenvolupats reconeix tal millora, sobretot comparada amb els anys anteriors a la Segona Guerra Mundial. Gran part dels països, a excepció d'Alemanya, recupera els valors previs a la Segona Guerra Mundial. Pareixen superades les dificultats afrontades pel capitalisme en temps de guerra. Els governs conservadors moderats es troben en la direcció política en l'expansió econòmica dels anys cinquanta. En qualsevol cas, els beneficis reals del desenvolupament no són immediats i continua existint l'amenaça comunista, sobretot a França i Itàlia i la nova amenaça de la Guerra Freda.

En els anys del capitalisme regulat es produeix una expansió de la indústria, que en els països socialistes té futures conseqüències ecològiques a causa de la indústria basada en el ferro i el carbó. El fordisme continua sota aquest sistema com a model de producció en cadena i divisió de treball i es veu afavorit per la revolució en el transport i les comunicacions. Juntament amb els avanços tecnològics possibilita un augment de la productivitat i una conseqüent pujada salarial que condueix a una societat de consum de masses. Es tracta de béns i serveis assequibles en el consum diari, i que s'incrementen any darrere any. En aquesta dinàmica, la indústria requereix de moviment de capital i inversió. Es fomenten, així, polítiques estatals i administracions territorials que permeten el creixement i l'expansió sobretot de grans, però també de mitjanes i petites empreses. Els avanços tecnològics i per tant el

creixement econòmic són possibles també gràcies a la inversió en I+D, investigació i desenvolupament, que necessita de la investigació científica. Les noves tecnologies permeten prescindir, a excepció dels científics i tècnics altament qualificats, de la resta mà d'obra, que passa a tenir un paper més important com a consumidor que com a part de l'engranatge productiu. En els anys del capitalisme regulat la classe obrera industrial es manté en uns nivells estables. És més, en els països més desenvolupats de la OCDE augmenten entre els anys seixanta als vuitanta. El increment de treballadors en actiu en el flux de la indústria i l'economia també és promogut per ones migratòries que es tradueix en una diversificació ètnica i racial dels assalariats. El creixement econòmic mundial, el foment de la plena ocupació i el desenvolupament d'una societat de consum de masses són factors beneficiosos per a la classe obrera industrial dels països desenvolupats.

És important assenyalar que en la segona meitat del segle XX s'abandona la pagesia. La producció agrícola s'insereix en la indústria dels països desenvolupats destinada al mercat internacional. La possibilitat de tal productivitat es realitza amb la mecanització de l'agricultura. En conseqüència, es redueix la població agrícola, que a principis dels anys vuitanta no suposa més del 10 per 100 a cap país al oest del teló d'acer, exceptuant Irlanda, Espanya i Portugal. Tal tendència d'eliminació de la pagesia ja és postulada per Marx en aquells països amb accelerat desenvolupament industrial. En els països menys desenvolupats industrialment, als que les Nacions Unides es refereix amb al·lusions com "endarrerits" amagant la seva situació real, també descendeix el percentatge de la població rural. En la segona meitat del segle XX, en conseqüència, es configura la gran ciutat del món desenvolupat, promoguda per una forta urbanització. Es crea una xarxa de centres urbans interrelacionats construïts al voltant de institucions administratives o àrees de negocis.

És fonamental la idea de fer créixer un mercat internacional més enllà de les fronteres i territori nacionals, i per tant, independents dels Estats. En els anys seixanta, per exemple, comencen a agafar pes les grans multinacionals europees. A més, és apreciable la nova divisió internacional del treball i el desenvolupament d'activitats extraterritorials establertes en paradisos fiscals, que es poden entendre en

termes de conversió de buits legals en una estructura corporativa viable i sense control. L'economia capitalista va esquivant d'aquesta manera els controls tant nacionals com d'altres tipus. En l'estructura política de l'economia mundial, les places financeres extraterritorials consolidades en paradisos fiscals aïllen i superen les economies nacionals dels Estats més forts.

En els anys seixanta, Europa reconeix que es troba en un període de progrés, fet que es reflecteix, per exemple, en la plena ocupació. No és tant el socialisme, sinó el capitalisme, el sistema que permet dita prosperitat. Aquest avanç es dona en les economies del nucli central de països capitalistes. Com explica Hobsbawm, tal era l'optimisme de l'època que alguns postulaven que l'economia continuaria creixent per sempre, no s'esperava cap variació que fes tambalejar les economies europees. És més, l'OCDE, formada per les economies capitalistes industrials avançades, va preveure la continuïtat del creixement econòmic en els anys seixanta i més enllà d'aquests. Segons l'OCDE, els nivells es trobarien per damunt del 5 per 100 a principis dels anys setanta. El creixement previst no es va donar. El fet és que el creixement econòmic dels països de l'Europa Occidental entre 1950 i 1973 es dona a nivells del 5 al 6 per 100 anual, exceptuant països com Gran Bretanya, que encara que fou el major beneficiat dels fons econòmics del Pla Marshall, va créixer a nivells inferiors del 3 per 100. El creixement econòmic europeu dels anys cinquanta, per tant, és una qüestió a discutir.

En els anys setanta, l'esquerra moderada obté la direcció del govern a molts dels Estats d'Europa Occidental. Aquest fet determina en part el desenvolupament al voltant dels anys setanta del Estat del benestar, en el sentit que els Estats inverteixen la major part de la despesa pública total en serveis del benestar: educació, sanitat, subsidis, etc., augmentant també el nombre de funcionaris dedicats a la gestió de l'Estat del benestar: a la Gran Bretanya de mitjans dels anys setanta els treballadors dedicats al benestar social suposen un 40 per 100 i a Suècia, un 47 per 100. A finals dels anys setanta, tots els Estats capitalistes avançats són Estats del benestar en aquest sentit. A països com Bèlgica, França, l'Alemanya Occidental, Itàlia i Holanda la inversió en benestar social està per sobre del 60 per 100 de la despesa pública.

Crisi del capitalisme regulat

Aquesta situació és sostenible fins a finals dels anys seixanta. Dècada en què es comença a fer patent un descontent polític i cultural i una sensació estesa de frustració ja que la Segona Guerra Mundial s'havia realitzat en bé de la democràcia i les millores socials. Des de finals de la Segona Guerra Mundial fins els anys noranta, el món és un món dividit. La crisi del capitalisme regulat s'inicia a principis dels anys setanta i perdura al llarg dels anys vuitanta fins a principis dels anys noranta. Després d'una llarga etapa d'expansió i consolidació, les condicions de l'estructura social d'acumulació esdevenen traves del propi procés. L'any 1971 es produeix un col·lapse financer internacional de Bretton Woods, el que suposa un dels moments més crítics de l'economia capitalista mundial des de la Gran Depressió. També es produeix una pujada de preus de les matèries primeres. I en el 1973, la crisi del petroli de l'Organització de Països Exportadors de Petroli, OPEP. “L'expansió de l'economia dels anys setanta, accelerada per una inflació en ràpid creixement, per un enorme augment de la massa monetària mundial i per l'ingent dèficit nord-americà, es va tornar frenètica” (Hobsbawm 2001, 289). La crisi es tradueix en la caiguda de la mitja del PIB, del treball estable, l'augment de la inflació, crisi fiscal, inestabilitat monetària, etc.

Als anys setanta, l'Estat del benestar que impulsa el model d'acumulació del capitalisme regulat es converteix en una trava pel propi model d'acumulació i entra en una crisi de racionalització al no poder fer front a les dificultats per les quals s'havien creat mesures reguladores. “L'Estat del benestar limitava la capacitat de persuasió de la crisi i sobrecarregava les deduccions sobre els beneficis empresarials en un moment de reducció de les seves taxes. La regularització econòmica establerta a Bretton Woods que fixava el canvi de les divises amb relació al dòlar-or, el control de capitals i promovia la plena ocupació estava en una crisi irreversible” (Riutort 2001, 32). L'equivalència de dòlar-or fixada pel sistema monetari de Bretton Woods queda sense efecte i es liberalitzen els capitals. Es liberalitzen les relacions

econòmiques financeres internacionals. I s'enceta un període de reducció de la inversió per part del capital que veu disminuïts els seus beneficis, de crisi d'acumulació i es posa en qüestió el sistema d'acomodació keynesiana entre drets de propietat i drets socials i polítics.

La intervenció del Estat mitjançant el model keynesià, que promou amb la seva gestió la pujada dels sous dels treballadors en relació al augment de la productivitat, era compatible amb un sistema d'empresa capitalista de producció en sèrie que combinava la racionalització taylorista del temps i la divisió de treball respecte les màquines a manejar amb la fabricació en una cadena de muntatge coordinada fordista. El fordisme suposa la revolució tecnològica en el capitalisme regulat i s'estén a sectors com el de l'automoció, la construcció, la petroquímica o l'electrònica. Al augmentar el poder adquisitiu dels treballadors s'assegurava la demanda i es donava sortida a les mercaderies, que es convertien en béns de massa. Les classe social mitjana i els treballadors amb més alt poder adquisitiu tenien accés a béns i serveis abans exclusius per a rics. El crèdit aportava encara més recursos per a la continuïtat del consumisme i la dependència. Alguns exemples són el sorgiment de la VISA l'any 1976, la qual ja havia tingut altres targetes de crèdit d'antecessores des de 1949 com *Diners*, o posteriors com *American Express* i *BankAmericard*, i que es destinaven al consum quotidià i al finançament de la compra de vivendes a través d'hipoteques, el nombre de contractacions de les quals s'incrementà.

No obstant, el sistema fordista entra en crisi als anys setanta a causa dels augments de ritme que topen amb la monotonia d'aquest sistema de producció. En conseqüència, a falta de productivitat manca de consum i creixement econòmic, i per tant, dificultats per a l'Estat d'exercir el seu paper regulador de l'economia i les demandes socials sense incrementar els dèficits públics. El model d'intervenció keynesià és hegemònic precisament fins la dècada dels setanta, després es deteriora. El desenvolupament d'una economia mundial a partir dels anys setanta que fa que els governs depenguin del mercat mundial és incompatible amb un programa polític i ideològic compromès amb els pactes de postguerra, l'Estat del benestar i la plena ocupació. A partir dels anys vuitanta, davant la pressió del lliure mercat i les

dificultats financeres dels governs, que eren els grans contractistes, el treball passa a ser contractat majoritàriament per empreses privades segons la màxima d'optimització i increment del benefici.

En els anys 1973-1975 l'economia global entra en una depressió cíclica, però no fa fallida. Els vint anys posteriors a 1973 són d'inestabilitat i crisi encara que els seus efectes no es fan manifestos fins als anys vuitanta, en què es mina la base social, política i econòmica construïda en el sistema del capitalisme regulat. Els anys entre 1973-1975 i 1981-1983 i finals dels vuitanta són anys de recessió, en què el PIB de les economies avançades entra en curtes etapes d'estancament. El creixement econòmic en el món capitalista avançat s'alenteix però continua. Posteriorment, el comerç internacional de productes manufacturats que impulsa el creixement mundial es manté i fins i tot s'accelera a finals del segle XX contribuint favorablement a l'economia mundial. Fet que suposa que els països capitalistes desenvolupats esdevinguin més productius i rics que al inici de la dècada dels setanta.

En qualsevol cas, de 1973 en endavant l'economia mundial capitalista es topa amb vells problemes que fonamenten la crítica al capitalisme anterior a la Segona Guerra Mundial, com l'atur i la pobresa. Dificultats que foren superades durant el capitalisme regulat amb mesures polítiques, socials i econòmiques que fan front a les desigualtats, redistribueixen la riquesa, fomenten la plena ocupació, l'estabilitat econòmica, etc. Tal i com explica Hobsbawm, "a l'Europa occidental l'atur va créixer d'una mitjana de 1,5 per 100 en els seixanta fins a un 4,2 per 100 als setanta. En el moment culminant de l'expansió, a finals dels vuitanta, era d'un 9,2 per 100 en la Comunitat Europea i d'un 11 per 100 a 1993" (Hobsbawm 2001, 406). Les pujades salarials i el nivell adquisitiu assolit pels treballadors en els anys del capitalisme regulat toca el seu fi. Durant la crisi, en els països de les economies desenvolupades del mercat creix la desigualtat en la distribució de la renda, les capes més altes se segueixen enriquint mentre les més baixes s'empobreixen, fent més notables els extrems entre riquesa i pobresa. Fet que també es reflecteix entre els països més rics i els més pobres, en què aquests segons van quedant fora de l'economia mundial a mesura que s'agreuja la crisi.

En els anys setanta, molts dels Estats confiaven que els problemes eren transitoris. Després de 1973 però, els governs democràtics de la majoria dels països rics no poden controlar el desajust entre augment de la despesa pública social i els ingressos estatals davant un creixement alentit de l'economia. En els governs democràtics de la majoria dels països capitalistes avançats es tornen a posicionar els socialdemòcrates, en l'antic lloc de conservadors. Mantenen l'ideal polític dels anys del capitalisme regulat i el model econòmic keynesià. En conseqüència, s'inicia una disputa de les propostes econòmiques entre keynesians i neoliberals per tal d'encarar les dificultats econòmiques. Els keynesians defensen la plena ocupació, els sous alts i l'Estat del benestar per tal de fomentar la demanda ja que l'expansió és la clau per a fer front a les depressions econòmiques. Per la seva banda, els neoliberals defensen que l'economia i la política del capitalisme regulat posa traves al govern i a les empreses privades en el control de la inflació i les reducció en despeses que deriven en el increment dels beneficis, entès com el recurs que fa créixer l'economia capitalista.

De la crisi del capitalisme regulat dels anys setanta sorgeixen dos corrents alternatius: com s'ha introduït breument, el neoliberalisme, impulsat pels capitalistes que s'identifiquen amb el individualisme possessiu, i el neocorporativisme, més pròxim al pacte entre representants econòmics, polítics i socials. El seu propòsit es troba en restaurar les condicions d'acumulació així com la legitimació de l'estructura vigent fins aleshores, incloent les qüestions socials. Per la seva banda, el neocorporativisme parteix d'un consens social per a la intervenció de l'Estat en la regulació del mercat i el reconeixement dels drets socials. Això suposa una inversió per a la industrialització en favor de l'augment de la productivitat, el que implica invertir també en tecnologia, infraestructura i mà d'obra qualificada i atendre a sistemes funcionals de representació d'interessos enlloc de sistemes representatius democràtics. El neocorporativisme s'identifica políticament amb els socialdemòcrates europeus, que durant el capitalisme regulat es trobaven a l'esquerra política i lluitaven pel reconeixement dels treballadors.

Per altra banda, la proposta neoliberal defensa el individualisme possessiu, els drets de la propietat i els interessos del mercat passant per sobre els drets socials i polítics, entenent l'Estat com quelcom limitat i merament instrumental. S'impulsa des de les elits econòmiques, intel·lectuals i polítiques dels països anglosaxons en els anys setanta, on la crisi és més aguda. Gira entorn a la desregulació del mercat de treball, el que comporta baixada de sous i generació d'atur, el debilitament del poder sindical, la reducció de prestacions del benestar, la privatització d'empreses públiques i l'adopció de polítiques econòmiques monetàries de reducció de la inflació, el dèficit públic, el refredament econòmic i la liberalització de capitals. El neoliberalisme s'identifica políticament a Europa amb els conservadors, la dreta democristiana, els liberals i certs social liberals. L'oposició a la política neoliberal es troba en els països socialdemòcrates escandinaus, Àustria, Alemanya i França.

Capitalisme global i neoliberalisme

Si els anys cinquanta i seixanta es caracteritzen per l'expansió econòmica mundial, els anys setanta i vuitanta són de dificultats econòmiques globals. La crisi de l'estructura social d'acumulació del capitalisme regulat es prolonga, el neoliberalisme creix i es fa hegemònic als anys vuitanta en el marc del capitalisme global, el qual substitueix la regulació i dona pas a una nova estructura social d'acumulació. Amb el nou corrent es trenca el pacte social entre capital i treball. Amb la globalització s'adquireix una perspectiva cosmopolita, que acull la interrelació de fenòmens, espais i poblacions. S'inicia un període postdemocràtic, neoliberal i neoconservador. Tal i com presenta Riutort a *Razón política, globalización y modernidad compleja*, en el nou context predomina la desregulació del mercat de treball, l'atur, la desigualtat social, l'empobriment de les capes més baixes, la reducció de polítiques socials del Estat del benestar, la remercantilització de la indústria i serveis estatals, la deslocalització de les grans empreses, el desenvolupament de la tecnologia i l'enriquiment dels sectors acomodats, del capital

financer i dels analistes teòrics lligats a la tecnologia i a la gestió d'empreses, una disciplina monetària rígida imposada per organismes internacionals amb la finalitat de refredar l'economia i la constitució de la Unió Europea com un dels eixos del capitalisme internacional, juntament amb Estats Units i Japó.

L'economia i política dels Estats Units segueix condicionant la resta d'economies i regions. Un exemple d'aquesta influència és la reacció monetarista i financera radical de la Reserva Federal dels Estats Units a finals dels anys setanta i principis dels vuitanta. Es produeix una pujada dels tipus d'interès per tal de reduir la inflació, que té com a conseqüència la baixada de la inflació, dels sous i l'augment del atur. A causa de la rellevància del dòlar i del centre financer de Wall Street, tant a Europa Occidental com a Japó també es produeix un augment dels tipus d'interès i una contracció de l'economia.

Cal prestar especial atenció a la deslocalització de la producció de les grans empreses majoritàriament del sector secundari i terciari a països amb mà d'obra molt barata i explotada que té com a conseqüència l'atur, el treball precari i la baixada de sous per als treballadors dels països desenvolupats. A més, en els anys setanta, gràcies als avanços tecnològics, els japonesos impulsen un nou model productiu en què es té un nombre menor d'estocs que amb el sistema fordista, a la vegada que s'adapta i es produeix en funció de la demanda. Aquest nou model encara deixa lloc per a la producció de béns de massa, característics del model fordista. En els anys vuitanta però, es passa a un sistema de producció postfordista en què s'abandona la divisió del treball i es promou el treball en grup. Les grans empreses s'organitzen en una xarxa de producció i gestió a escala mundial, que determina poders i fluxos econòmics, de capital humà, etc. A les petites i mitjanes empreses se'ls dificulta, així, la seva continuïtat i es converteixen en dependents de les grans empreses. Pel que fa als treballadors del sector primari, part dels reconeixements històrics assolits perilla, al igual que la baixada de sous.

A més, es debilita el poder sindical, amb una influència sociopolítica clau en el capitalisme regulat i influent en els països de política socialdemòcrata en el capitalisme global. La força dels treballadors i de l'esquerra política minven enfront

el capital transnacional i la dreta política. Els treballadors qualificats passen a ser potencials simpatitzants de la dreta política ja que l'esquerra i les organitzacions socialistes i sindicals mantenen l'ideal polític de redistribució de la riquesa i proporció de serveis de benestar social, i més en un context d'augment de les necessitats. Amb la implantació del sistema neoliberal, els partits socialdemòcrates i laboristes occidentals són les representacions polítiques més desfavorides per la nova situació. Les màximes neoliberals no casen amb el seu ideal de intervenció econòmica i social per part del govern nacional, que tracta de cobrir les necessitats dels seus partidaris, la classe obrera, la qual es va fragmentant.

Pel que respecta al tema dels drets, es produeix un traspàs de la sobirania, de la capacitat reguladora i del poder democràtic del Estat al gran capital. Drets obtinguts en la lluita i en el reconeixement legítim de drets individuals, democràtics, socials, culturals i ecològics. L'expansió de drets del gran capital s'aconsegueix minvant els drets democràtics col·lectius, socials i dels treballadors. En l'Estat del capitalisme global, el sistema d'acomodació de drets és el sistema d'acomodació neoliberal, que s'estableix segons pautes de globalització econòmica i informativa, amb les que augmenten la productivitat, riquesa i creixement econòmic. La nova economia produeix i distribueix béns i serveis culturals, informacionals, biotecnològics i de gestió econòmica i social. S'impulsa una estratègia de liberalització que facilita el moviment de capitals i un nou model d'organització i gestió d'empresa. I aquelles empreses amb més innovació-desenvolupament, situades al capdavant de la innovació productiva i el impuls econòmic, són afavorides per polítiques públiques en tant que es converteixen en bé públic, encara que el benefici és privat. "La realitat és que els mercats financers desregulats i liberalitzats s'organitzen sobre la base de l'ocultació sistemàtica de la informació i el desconeixement del risc global dels productes negociats, posen en joc dispositius de manipulació molt sofisticats i inintel·ligibles dels productes que ofereixen, augmenten la formació interessada d'estímul perversos, per a afavorir l'alça de la remuneració dels seus agents, i generalitzen l'adopció del risc moral amb la seguretat que en cas de problemes, com

ha succeït durant aquesta crisi, se socialitzen les pèrdues— és «massa gran per a caure»” (Riutort 2014, 23).

En aquest nou panorama del capitalisme global, els Estats perden la seva sobirania política, són incapaços de regular amb polítiques econòmiques estatals el mercat. I la regulació econòmica keynesiana que promou polítiques de creixement, al igual que l'Estat del benestar, es veuen desplaçats pel capital financer, el monetarisme i les polítiques d'estancament. L'Estat veu relegada així la seva capacitat reguladora financera, monetària i fiscal. Es converteix en un simple garant extern de la dinàmica del lliure mercat, que teòricament s'ajusta de manera òptima per ell mateix. La intervenció estatal en els mercats, i concretament la regulació de la circulació monetària, dificulta la seva pròpia dinàmica interna, causant o inflació o deflació. La inflació també és causada per les demandes socials i laborals. En aquest aspecte, el monetarisme s'entén com la teoria econòmica que s'encarrega dels efectes de la moneda sobre l'economia.

En el capitalisme global, les institucions econòmiques internacionals passen a tenir ferm poder i control econòmic i social, afavorint els interessos del capital financer i les multinacionals i imposant condicions a les societats i Estats. En aquest context hi trobem “empreses transnacionals, bancs centrals, borses de valors, grans inversions, capital especulatiu, organitzacions econòmiques internacionals, etc” (Riutort 2001, 52). Exemples d'aquestes organitzacions, tutelades per Estats Units, són: el G-7, el FMI, el BM, l'OTAN o l'OCDE. El FMI i el BM imposen polítiques neoliberals i monetaristes a les economies i els Estats, els quals perden capacitat de negociació ja que amb la crisi acumulen deutes a les que no poden fer front.

Especialment a la Unió Europea, la formació d'organitzacions transnacionals i internacionals posa de relleu la manca de control democràtic d'aquestes i la manca de poder dels Estats respecte dites organitzacions. Si en els anys seixanta la CEE es converteix en una potència comercial mundial i els Estats que la formen democràcies socials, en els anys setanta i vuitanta, els Estats i la CEE han de fer front a la crisi econòmica i les transformacions polítiques en el marc de la crisi del capitalisme regulat i la seva conversió en el capitalisme global. Per aquest motiu, en la dècada

dels setanta, els Estats constituents de la CEE reforcen l'autoritat sobre els assumptes dels membres constituents i les institucions intergovernamentals de presa de decisions, com per exemple el Consell i Parlament Europeu. Igualment, “en 1978, amb el fi de protegir l'estabilitat de les monedes europees davant les crisis monetàries provocades per les devaluacions competitives del dòlar i les fortes pressions inflacionistes ocasionades pels augments dels preus del petroli, es va crear el Sistema Monetari Europeu i la unitat de compte europeu, l'ecu. Es tractava, com a mínim, de garantir el marc per a l'estabilitat monetària en les transaccions intracomunitàries i assegurar l'avanç de la unió duanera” (Riutort 2014, 36).

En aquest context institucional, és necessari tenir present les transformacions dels països socialistes des dels anys seixanta en endavant ja que amb elles es modifica el devenir i la configuració europea presentada fins ara. Així doncs, a meitat dels anys seixanta, el sistema econòmic de planificació centralitzada dels països socialistes precisa de reformes. Ja en els anys setanta entra en regressió. I en els anys noranta, la caiguda de la Unió Soviètica té com a efecte la transició dels països integrants del socialisme burocràtic al capitalisme neoliberal mitjançant teràpies de xoc, i la introducció de les seves economies a l'economia mundial transnacional. Els països del Est inicien conseqüents demandes per a entrar a l'Europa comunitària per tal de promoure el sistema capitalista i formar part de la OTAN per romandre sota la protecció dels Estats Units. En l'àmbit econòmic, els països del Est adopten polítiques econòmiques neoliberals i l'esperit del consumisme. En aquest procés, Alemanya del Est és integrada directament com un Land més. La incorporació dels països del Est i la unificació alemanya canvien el transcurs de la CE.

En aquest nou marc, l'Alemanya unificada esdevé la primera potència econòmica i política de la CE. Els nous problemes passen per: “la integració dels països d'Est, la qual cosa requeria de reformes institucionals de gran calat; de manera immediata, el nou paper de l'Alemanya unificada, convertida sobtadament en el país més ric, poblat i influent de la CE; i impulsar l'encaix de la Comunitat Europea i dels seus països en l'estructura social d'acumulació del capitalisme global neoliberal financiaritzat, motiu bàsic dels acords de l'Acta Única” (Riutort 2014, 40), que entra

en vigor l'any 1987. Cal apuntar que un any abans Espanya havia entrat en la CEE. Amb el Tractat de l'Acta Única s'arriba a la formació d'un Mercat Únic Europeu. En els mercats europeus es fomenta la desregulació econòmica i social i la privatització d'empreses públiques, és a dir, les polítiques econòmiques neoliberals s'intercalen en aquest context. La CE en tant que institució intergovernamental s'afirma com a via de progrés polític des del neoliberalisme. No obstant, va creixent entre molts dels ciutadans dels Estats el malestar respecte l'Europa en construcció.

El neoliberalisme es consolida des de instàncies europees amb la firma per part dels membres de la Comunitat Europea del Tractat de Maastricht l'any 1992, amb que es crea la Unió Europea, la que acull la Comunitat Europea i la substitueix en endavant. La Unió Europea es vertebrava sobre tres eixos: àmbit comunitari, justícia i interior i política exterior i defensa. És exclusiu dels Estats el control de les qüestions fonamentals en els àmbits de justícia i interior i política exterior i defensa. Així mateix, la manca de funcions democràtiques dels Estats a favor de la Unió Europea converteix la ciutadania europea en un agent sense sentit polític. A excepció dels referèndums ciutadans a França i Dinamarca, a la resta dels altres dotze Estats de la Unió Europea els tractats "s'aproven recurrent al subterfugi legal d'acords parlamentaris garantits per les respectives majories governamentals institucionals que eludien per dit mètode legal les consultes públiques a les respectives ciutadanes" (Riutort 2014, 44). L'objectiu del Tractat de Maastricht és constituir la Unió Econòmica i Monetària, formada pel Banc Central Europeu i la moneda única. El procés de la unió monetària s'impulsa amb força des de la conferència de la Unió Europea d'Amsterdam l'any 1997.

La construcció europea es formula sobre tres concepcions centrals: en primer lloc, com a projecte polític democràtic federal format per la ciutadania europea en una convivència col·lectiva i institucions comunes. En segon lloc, la concepció originària de la construcció europea, funcional i intergovernamental. I en tercer i darrer lloc, la construcció europea com a territori de desenvolupament del lliure comerç i el moviment de capitals. Aquesta darrera concepció casa amb la política econòmica neoliberal i per tant és inclosa en el Tractat de Maastricht. La Unió

Europea es forma així en benefici dels interessos i afinitats polítiques del gran capital europeu. “El poder econòmic i polític cedit pels estats de la UE a les instàncies i a l’alta la burocràcia econòmica europea, afí per la seva estructura i reclutament plutocràtic als interessos de les grans finances i corporacions europees, amb una ideologia monetarista i neoliberal compartida, era enorme i no estava en absolut controlat per mecanismes democràtics” (Riutort 2014, 43). Les economies dels països que formen la Unió Europea són sotmeses a una rígida macroeconomia mitjançant programes d’ajust monetarista. El que es tradueix en la iniciativa estatal de reducció de la inflació, del dèficit públic, la baixada de sous, etc. sense preocupar-se pel seu impacte social. Aquest traçat a nivell de la UE, però, topa amb la tensa resistència dels països estratègics de la UE, és a dir, Alemanya, França i el Regne Unit.

A meitat dels anys noranta, la Unió Europea passa a ser el major mercat del món, encara que el seu PIB té un creixement menor respecte el PIB dels Estats Units. De fet, amb les polítiques d’estabilització promogudes des del Tractat de Maastricht i que esdevenen permanents, el creixement de l’economia de la Unió Europea és quelcom difícilment concebible. El panorama de l’època es pot resumir breument afirmant que:

“En la dècada dels noranta, en la majoria dels països de la UE, es va imposar una política econòmica que va crear una pauta d’actuació; a les exigències dels grans capitals financers i corporatius de desregulació, liberalització econòmica i rendibilitat dels títols s’unia la política monetària restrictiva i la política d’estabilització, induint a les empreses a mantenir baixes taxes relatives de inversió en la producció; els guanys en la productivitat s’assolia majorment en base a la contenció relativa de sous, cercant augmentar els beneficis amb les deslocalitzacions, reduccions d’ocupacions, valorització d’actius i operacions especulatives. La dinàmica conjunta generava, dèbil creixement del PIB, dels sous i dels beneficis del capital productiu; pressió sobre els pressupostos estatals que perdien capacitat impositiva sobre les rentes de l’economia, mentre creixien les seves càrregues per atur i jubilació; moderats estímuls en les empreses i restricció en els estats al augment de les despeses en investigació i desenvolupament aplicats a la innovació productiva, en una fase històrica d’efervescència de la revolució de les tecnologies de la informació i de les biotecnologies” (Riutort 2014, 47).

Una qüestió també a recalcar és que l'economia mundial acaba amb l'Estat-nació i les seves funcions, institució universal des de 1945. Les empreses multinacionals, el mercat monetari internacional i els medis de comunicació es fan amb els sectors fins aleshores controlats per l'Estat-nació: sindicats, parlaments i sistemes nacionals de comunicació. En el desmantellament de funcions a càrrec d'organismes públics, complementades en algunes qüestions per institucions supranacionals com la Comunitat o Unió Europea, també s'inclouen les prestacions socials del benestar, com per exemple l'educació i la sanitat, que ara es troben a la voluntat del mercat. Així, la redistribució de la renda deixa d'estar regulada pels Estats-nació.

En resum, el context en què es va desenvolupar el sistema d'acomodació keynesià ha canviat, aquest es deteriora i l'Estat democràtic del benestar es troba en crisi. Els principis neoliberals influeixen negativament sobre les polítiques de benestar social i es frenen les iniciatives del neocorporativisme de pacte entre indústria i classe obrera. En el nou context destaca la desregularització, remercantilització i retalls en l'Estat del benestar, que es transforma en Estat neoliberal. Creix en conseqüència la desigualtat i l'exclusió social. El govern de Thatcher a Gran Bretanya entre 1979 i 1990 és un exemple paradigmàtic de implantació de polítiques neoliberals en què es desmunta la protecció del govern i dels sindicats. En els anys vuitanta, un 20 per 100 dels treballadors veu empitjorada la seva situació i es forma un grup que rep el nom dels subclasse, dependent de les prestacions del sistema de benestar públic, que es va desmantellant.

Cal apuntar que “en els estats del benestar de les economies més fortes, segons el règim de benestar, l'estadi de globalització assolit i les relacions de forces entre els agents socials i polítics, la determinació negativa de l'economia respecte del poder del Estat encara deixa marges per a fer polítiques relativament autònomes, encara que, en termes generals, de menys abast que les del període anterior” (Riutort 2001, 78). Gràcies al nivell de productivitat i a la riquesa acumulada, l'Estat continua amb la tasca de reconeixement dels drets socials i, en alguns països, s'amplia a drets culturals i ecològics, com en el cas dels règims del benestar continentals amb la

influència de moviments socials i el govern de partits de centreesquerra i esquerra. També és el cas del règim del benestar escandinau, que encara que en els anys noranta va haver d'imposar paulatinament polítiques neoliberals de reducció de drets socials i serveis del benestar, continua sent la major força en reconeixement de drets i igualtat social.

Com ja s'ha mencionat, els efectes de tot plegat es fan més notoris en els països anglosaxons i manco en les socialdemocràcies escandinaves, on és important recalcar la incorporació de la dona en el mercat laboral i la consegüent contribució a la renda familiar. En els països industrialitzats desenvolupats occidentals, l'augment i manteniment de dones en el mercat laboral depèn de les condicions nacionals particulars. En la major part, es tracta de dones casades o mares. L'entrada de la dona en la població activa no té tan a veure amb la ideologia al voltant de la posició social o els drets de la dona, sinó amb la difícil situació econòmica, la conversió cada vegada major de la dona en cap de família sobretot en els països subdesenvolupats i el fet que la mà d'obra femenina és més barata i manejable que la masculina. En el cas de les famílies pobres, després de 1945, les dones treballen per la necessitat de contribuir en l'economia domèstica, responsabilitat que abans de la desaparició de la mà d'obra a Occident requeia en els fills, i per poder-los donar una bona educació i per tant, millors perspectives de futur. “«Abans els nins treballaven per a que les seves mares es poguessin quedar a casa encarregant-se de les seves responsabilitats domèstiques i reproductives. Ara, en necessitar les famílies ingressos addicionals, les mares es varen posar a treballar enlloc dels seus fills»” (Hobsbawm 2001, 320).

També és notable el creixement de la dona a l'ensenyament superior que capacita per a exercir professions de responsabilitat. En els països desenvolupats immediatament després de finalitzar la Segona Guerra Mundial, les dones suposen entre el 15 i el 30 per 100 de tots els estudiants. Aquestes circumstàncies duen al renaixement dels moviments feministes a partir dels anys seixanta, a excepció dels països socialistes on fins a meitat dels anys vuitanta l'Estat i el partit són l'autoritat que supervisa i aprova qualsevol pràctica política. En els anys setanta i particularment

en els anys vuitanta, les dones en tant que grup adquireixen gran força política però no es pot generalitzar la seva transcendència en l'àmbit públic.

A nivell general, l'ensenyament universal bàsic es converteix en un dels objectius dels governs. No obstant, a finals dels anys vuitanta en els Estats menys desenvolupats més de la meitat de la població és analfabeta. La meta principal dels estudiants de l'ensenyament superior és aconseguir perspectives econòmiques millors i una posició social més alta. A partir dels anys seixanta els estudiants es transformen en una força política i social a tenir en compte. Juntament amb els professors, s'estableixen relacions més enllà del territori nacional i intercanvi de pensaments, que donen forma a una expressió d'abast global de descontent polític i social, important durant la gran expansió global. A finals dels anys vuitanta els estudiants d'ensenyament superior es xifren per milions a països com França, l'Alemanya Occidental, Itàlia, Espanya i la Unió Soviètica. Davant aquesta situació, els governs comprenen que l'economia necessita de la contractació de més administratius, professors, etc.

En definitiva, la tendència general és de precarietat social. En la globalització informacional es creen xarxes d'abast global i comunitats virtuals d'aquells que tenen accés a la tecnologia, el que suposa certs recursos, infraestructures i habilitats. Per tant, bones condicions econòmiques, polítiques i cognoscitives. Es produeix una integració desigual en què aquells que manquen de recursos queden exclosos de la xarxa global, així com del poder i de la informació. El capitalisme global gira al voltant del individualisme possessiu, el propietarisme, el consumisme i el privatisme social.

Alternatives al capitalisme global

Com a alternativa al capitalisme global, sorgeixen moviments polítics i socials, majoritaris en els anys vuitanta, i d'antiglobalització, a finals de mil·lenni. Des dels anys vuitanta la societat ha anat reclamant la importància d'un canvi de paradigma

econòmic i polític per tal de fer front als nous riscos de la era global, que són plantejats en raó a la distribució social d'aquests nous mals. Les noves demandes es vinculen amb la consciència ecològica, les polítiques socials, laborals, culturals i de gènere, de pau i seguretat antiarmamentística, etc. Es tracta de reclamar per vies institucionals nous i vells drets perduts davant l'oposició del neoliberalisme i neoconservadorisme. Aquests nous plantejaments han trobat camí en les socialdemocràcies escandinaves gràcies al seu règim, abans comentat. En el món anglosaxó preminentment neoliberal, sorgeix el que s'anomena Tercera Via, amb l'adaptació de la política demòcrata i laborista en una empresa de renovació de la socialdemocràcia cap al centre per a proposar un nou model de gestió pública de govern.

En la formulació del projecte de la Tercera Via trobem la proposta de Giddens. L'autor parteix del estudi de les societats de la modernitat tardana i la renovació del discurs polític. Afirmar que en les darreries del segle XX les institucions de la modernitat adquireixen un caràcter real d'abast mundial. Tals institucions són: la substitució de la pagesia en el segle XVII a Europa pel sistema capitalista, que engloba formes de producció, distribució i consum i en què l'economia esdevé independent d'allò social i polític. La industrialització des de finals del segle XVIII a Occident, amb el consegüent augment de producció, de nova tecnologia, de divisió i eliminació del treball i domini sobre la natura. La importància del Estat-nació a partir del segle XVII a Occident. I la regulació i control de les activitats de la població. Planteja la Tercera Via amb l'objectiu de renovar el llenguatge laborista i presentar un programa de govern suficientment sòlid per a arribar a una majoria electoral que marqui les coordenades per a la gestió política. La socialdemocràcia de finals dels anys noranta es nodreix en aquest sentit del nou marc teòric exposat per Giddens sobre la Tercera Via. I s'estén igualment als partits socialdemòcrates europeus occidentals. "Assumida pel nou Laborisme, la tercera via renova la seva política en el marc del *status quo* hegemònic d'empremta thatcheriana, facilitant el seu accés al govern" (Quesada 2004, 109).

Seguint l'explicació de Riutort a "Modernidad reflexiva y/o «Tercera Vía»", a *Siglo XXI: ¿un nuevo paradigma de la política?*, Giddens, en el seu anàlisi, afirma que la globalització i la descomposició del comunisme han portat a modificacions de l'esquerra i dreta política, principalment a la socialdemocràcia, que ha d'acceptar el capitalisme davant cap altra possible alternativa. A més, existeixen problemes derivats de la modernitat radical, com són els problemes ecològics, familiars, d'identitat individual o cultural, que segons l'autor no es poden identificar com a problemes de dreta o d'esquerra. D'aquesta manera, Giddens considera que la socialdemocràcia s'ha de renovar cap a l'esquerra del centre, és a dir, ha de tenir entre els seus principals objectius la justícia social i les polítiques emancipadores impulsades per l'esquerra, però també ha d'incloure, en el sistema del capitalisme, aliances cap al centre per tal de tenir la majoria i governar amb un programa polític renovat. Giddens va més enllà, la Tercera Via tracta de reemplaçar tant la socialdemocràcia com el neoliberalisme. De la socialdemocràcia corregeix la seva inclinació a la demanda de drets incondicionals, que Giddens lliga a la responsabilitat i autoritat respecte l'Estat i la resta de la societat. Del neoliberalisme corregeix la seva inclinació de transformar les institucions en autoritats inqüestionables, que per a Giddens es lliga exclusivament a la democràcia. Proposa també el cosmopolitisme, així com polítiques relacionades amb les desigualtats provocades per la globalització i els efectes sobre la natura.

El programa de govern de la Tercera Via s'estructura en: primerament, la reforma del Estat i el govern, adaptant-lo al nou context de la globalització neoliberal. En segon lloc, l'aprofundiment de la democràcia mitjançant l'establiment d'organitzacions comunitàries d'autogestió, a nivell local o de la totalitat de la societat. En tercer lloc, l'economia mixta. En quart lloc, la modernització de les institucions del benestar en un context que l'autor anomena democràcia de les emocions. I en cinquè i darrer lloc, la concepció de la nació cosmopolita. La socialdemocràcia ha de promoure la igualtat d'oportunitats, un sistema de benestar universal, entès per Giddens com un Estat social inversor, i un acord liberal social entre individus i sobirans.

Conclusions

Al llarg del Treball de Fi de Grau, s'han presentat els sistemes econòmics, polítics i socials predominants des del final de la Segona Guerra Mundial fins a final de mil·lenni a l'Europa Occidental. Com s'ha esmentat, el capitalisme és l'ordre determinant de l'economia i la societat del món occidental actual. Per la qual cosa, s'han explicat les seves transformacions des d'una tendència liberal abans de la guerra, d'una tendència reguladora des del final de la guerra fins als anys setanta i d'una tendència neoliberal a partir dels anys vuitanta.

Així doncs, si abans de la guerra, la doctrina econòmica imperant és el liberalisme econòmic, entre els anys 1947 i 1970 es presenta la necessitat de regular les qüestions econòmiques a través del control del Estat, com bé s'ha explicat. Es tracta d'un període de regulació com un parèntesi entre l'anterior liberalisme econòmic i el futur neoliberalisme. En trets generals, durant el capitalisme regulat, democràcia, regulació econòmica i keynesianisme formen els eixos principals de intervenció estatal. Inversió pública, pacte entre el capital i el treball, reconeixement d'interessos tant del capital com del treballador i del ciutadà en tant que agent de dret polític i social, creixement econòmic, creació d'un mercat comú, polítiques monetàries d'estabilitat econòmica i control del capital, plena ocupació, garanties socials i autonomia política del Estat per a impulsar les qüestions plantejades conformen els aspectes fonamentals d'aquest període i desenvolupats en el Treball.

Del sistema capitalista regulat es passa a l'hegemonia des dels anys vuitanta del sistema capitalista neoliberal. En termes generals igualment, durant el capitalisme neoliberal es promou la desregulació, l'atur i l'estancament. Si en el capitalisme regulat s'aposta per les polítiques monetàries flexibles i el control de capitals per part dels Estats ara en el capitalisme neoliberal preval el domini per part del capital financer i es liberalitzen capitals. Si en el capitalisme regulat s'impulsa la formació d'institucions com la CEE l'any 1957 amb el projecte d'un mercat comú per tal de fer créixer l'economia i amb ella el benestar social, en el capitalisme neoliberal el Mercat

Únic Europeu de l'any 1987 introdueix els principis de desregulació econòmica i social i la privatització d'empreses públiques. De la mateixa manera, l'Estat-nació és desbordat i amb ell la seva capacitat reguladora de l'economia, la política i les qüestions socials, en mans ara del mercat internacional i institucions supranacionals, que en el cas de la Unió Europea deriva en un euroescepticisme cap a la construcció europea per part de cada vegada més quantitat de ciutadans desproveïts de sentit polític. Es desmantella progressivament la base econòmica, política i social construïda en els anys del capitalisme regulat i se socialitzen les pèrdues en aquests temps de inestabilitat.

En conclusió, l'anàlisi dels sistemes polítics, econòmics i socials, és a dir, l'herència rebuda, ens poden ajudar a comprendre l'actualitat. De la mateixa manera, la reflexió davant l'aguda tendència neoliberal i la seva imposició a nivell mundial permet plantejar possibles alternatives econòmiques i polítiques reals com les esmentades en el penúltim apartat del cos del Treball.

Bibliografía

Fontana, Josep. 2011. *Por el bien del imperio: una historia del mundo desde 1945.*

Pasado y presente. Barcelona.

Hobsbawm, Eric. 2001. *Historia del siglo XX.* Crítica. Barcelona.

Riutort, Bernat. 2001. *Razón política, globalización y modernidad compleja.*

Intervención cultural. Espanya.

— 2014. *La gran ofensiva.* Icaria. Barcelona.

Quesada, Fernando (Edit.). 2004. *Siglo XXI: ¿un nuevo paradigma de la política?.*

Anthropos. Barcelona.

— 2008. *Ciudad y ciudadanía: senderos contemporáneos de la filosofía política.*

Trotta. Madrid.